

ПОЛЕМИКА

Др Чедомир М. Лучић

У ХЕРЦЕГОВИНИ ПОД ТУРЦИМА НИЈЕСУ МОГЛА ПОСТОЈАТИ ДВА ПРАВНА СИСТЕМА

(Да ли Војислав Миљанић "расвјетљава" или замањљује?)

"La civiltà richiede che il bello si congiunga col vero" (Култура захтјева да се љепота удружи с истином)

- ♦ Приговор на чланак Војислава Миљанића: "Ка расвјетљавању неких детаља из живота предака Петровић - Његош за вријеме боравка испод планине Његоша"²⁸⁵ дао сам из ових (основних) разлога:
- ♦ што аутор, сем звучног наслова, није написао ништа ново;

---

285 Историјски записи, 3-4/1990

- што је (ако и без органске везе с насловом) упорно покушавао доказати постојање два правна система у Херцеговини (односно Бањанима) под Турцима;²⁸⁶
- што је, без иједног археолошког и историјског доказа "расвјетљавао" о животу Петровића, нудећи само наводно "предање";
- што је ненаучно доказивао инспираторску улогу Петра Првог на превирања у Херцеговини под тимарским системом;
- што је представљао Петра Првог као подржаваоца хајдучије ("четовања") по Херцеговини, иако је он чак и проклињао такве;
- што је (недоказано) закључивао да су Петровићи у Бањанима класирали мртве (гдје који заслужује да се сахрани). Па то преносио и на Миљаниће "до 1918";
- што је нетачно потврђивао да су Бањани били у посједу Дробњака;
- што је, омаловажавајући руске изворе (Санковског), са лица мјеста, користио (углавном) братственички "Љетопис" од прије двадесетак година, посредством којег титулише појединце у Бањанима;
- што је у (недостатку доказа) безразложно "везао" од праисторије на овамо итд. итд.

Аутор није ни покушао побољшати (научно) свој састав (или бар покушати да то заједно урадимо), већ је улиједио његов неодмјерен одговор (најмање у вези са указаним), али уз низ инсинуација и прожет мистификаторским тенденционизмом.²⁸⁷

---

286 Бањани су у саставу Црне Горе (као држава) били само 38 година (1878-1916), а остало под Аустријом (Швабом 2 год.) и у Југославији.

287 За чије је објављивање искоришћен одлазећи уредник "Историјских записа" (1-4/1993).

Стога држећи се моралних и правних норми, у интересу историјске истине, реномеа Часописа, значаја питања о коме се расправља и жеље знатног броја читалаца, у обавези сам датаи додатни научни коментар. (Пошто није сам докон, а не могу бити ни безобзиран као мој сабесједник, који, изгледа, поистовјеђује себе са полемичким текстом, нећу ни овај пут натезати нерве, већ само аргументе, а камоли користити његов манир и увредљиву терминологију).

Заиста, ко се не би запитао какве смисаоне везе с Петровићима има писање о праисторији, од прије 200000 година (пећинама - "31 слој разних етапа",²⁸⁸ почецима "људског живота на територији данашње Црне Горе", те каменом, бронзаном и другим добима), затим о Римљанима²⁸⁹ (утврда "Салунто"),²⁹⁰ путу Скадар - Нарона, гомилама, Хунима,²⁹¹ Источним Готима, "Превалитанији", Аварима, Словеним итд. Или, припадање Рудина "држави Немањића", прекрајање боснских санџака, дробњачка ширења, живот у "савардацима... од дрвета",²⁹² Матаруге, Церовићи ("у Бањанима") и слично.

Нема сумње да је аутор премјерио неке омеђине, али нема ни испомоћи археолога ни било чега опипљивог (а научно доказаног) за Петровиће. Но, приповједа као да гледа или фељтон пише. Те, "користи доколицу",²⁹³ "кишницу", "догонили воду у мјешинама"; "земље било довољно"; слабо је обрађивали (лењивци - Ч. Л.); "гајили и неке врсте поврћа, - "уз обилато коришћење стајског ђубрива"; "стока држана у пећинама"; располагали "стадима оваца, чопорима говеди, нарочито коња"; користили сточне производе: брашно "од ражи и јечам", "месо сушено на диму", лежали "на

---

288 Под наводницима су Миљанићеве ријечи у тексту.

289 Коришћена Монографија, Никшић, Загреб, 1972.

290 Вјероватно "Салутатион" (поздрав) као извор имена.

291 Ово по С. томићу, Бањани, Београд 1949.

292 Сви савардаци су од дрвета. Бањани су напротив, имали катуње у Дробњацима и Пиви. Топоними: "Бањско катуниште", "Бањско раздоље" итд. Цвијић, Балканско Полуострво, Београд 1966, на више мјеста.

293 Материјалних доказа, наравно нема.

земљи" и још којешта, а онда "пред неком силом побјегли" (страх, ако су и Петровићи - Ч. Л.). Претходно су "бакарно посуђе и неке друге вриједне предмете спустили у једну густијерну која тада није држала воду,²⁹⁴ а коју су потом маскирали". Затим су "отјерали стоку" и "са собом однијели драгоцености (сребрнарију)" те се смјестили "у Његуше гдје су морали живјети у пећини". То је, углавном, сиже ове приче без било какве подлоге. (Пуно прасловенских и албанских усмених елемената).

Сматра и да "су преци Петровића" на једном "гробљу сахрањивали мање значајне особе, а да су остали сахрањивани негдје друго, па можда баш и код цркве". Тада упоређује. "Иако ће изгледати несхватљиво, слично су поступали и Миљањићи све до 1918. године".

За мјесто могућег боравка Петровића (Мужевице) констатује: "Мужевице су 1858. године откупили од Турака Миљанићи (највећи дио), Килибарде и Ераковићи, а потом их населили". Дакле, у доба књаза Данила, што и није спорно. Чудно је да и поред тих Турака покушава доказати постојање паракривног система, и то на пола столећа прије тога, што је немогуће. Негирајући руске (оргиналне) изворе позива се на "Љетопис" својих рођака (настао 1968). Сметају му документи, па се не осврће ни на мој чланак, "Херцеговина у првој половини 19. вијека на основу неких руских извора" (као да Бањани нијесу у Херцеговини).

А тамо се више детаљише. У одговору (опет га цитирам) признаје: "За оно што сам писао у вези са збивањима на Цетињу позвао сам се заиста на љетопис братства Миљанића који ми је тренутно био при руци мада се и раније, као и аутори љетописа, служио књигом Марка Вујачића, која је објављена скоро двадесет година прије љетописда...".

Или: "Прихватио сам наведене податке без провјеравања сматрајући да је то урадио аутор књиге...".

---

²⁹⁴ Приповједање као у албанској књижевности. Невјероватно су Петровићи, поред толико богатства, били "пећински" људи.

Или: "Вратимо се сада бањским главарима и њиховом боравку на Цетињу, јер је како изгледа у томе главни узрок".

Узрок је у неистини, у мистификацији. Немају два правна система у Херцеговини, па ни у Бањанима. Нема докумената да су Бањани плаћали два пореза: један Турцима, други Црногорцима. Нијесу они толико неразумни, а ни богати. Па, неће ни црногорска племена да плаћају порез. Седам деценија владике муку муче да их на то наведу, а они неће. Чак има и стријељања, а ови се и даље опиру. А Бањани сами шаљу. И опет извора нема. Ни признаници ни белешке. Провјеравао сам. Нек провјери и саговорник Миљанић. А евиденција се води. У вези са тим члан 22 Законика обшћег је децидан: "И ове новце да има сваки кнез с главарима от свое кнежине сваке године сабрати и на дан раждества пресвјатија Богородици у Манастир на Цетиње и ће правитељство буде доносити и од правитељства писмо узети, које он може у своју кнежину приказати, нека сваки знаде како е и колико новца предао е ст".²⁹⁵ Зар Петар Први не би и тиме прекорјијевао своје поданике? - Наравно да би, и на самртној постели је полагао рачуне.²⁹⁶ Као што рекох ја трагах на Цетињу па не нађох ни акче²⁹⁷ од стране Бањана. Иначе оџах прекорити "гладнике катунске"²⁹⁸ да смо их и хљебом хранили. И одиста јемос. Упадали су. Отимали. Пљачкали. Главе носили, али и од Бањана и других главама плаћали.

Баш те, 1818. године²⁹⁹ (који ми аутор у "одговору" толико нутка) Петар Први критикује Катуњане за злодјела по Приморју и каже да то није Херцеговина из које "робље доводите и на откупе дајете". Такође наставља: " А што сам више споменуо Херцеговину, ви сте

---

295 Законик обшћи... "На Цетиње Августа 17 числа, 1803. года".

296 Коментар тестаента дао сам у књизи "Митрополит Петар Први Петровић", Подгорица - Београд 1991. године.

297 Турски сребрењак.

298 Тако су им се подсмјехивали у Херцеговини.

299 18. јуна, 1818. Катуњанима (Збирка у Цетињу). Иначе, драго ми је што је читао моју књигу "Моћ ријечи Петра Првог", још да је и ону "Митрополит Петар Први Петровић", детаљније би се упознао, па би ми мање објашњавао оно што сам тамо већ детаљисао.

одбили од себе Граховљане, Бањане и Рудињане, ви ћете и Херцеговце нагнати (све - Ч. Л.) злочинством, да се и Христијани и Турци сједине и да понављају старе пандурице пак да четују како су и пређе четовали (да им припремају засједе и убијају их - Ч. Л.) а ви да останете међу два огња и међу двије државе затворени и ћерани с обје стране"³⁰⁰.

И у другој посланици, Чевљанима,³⁰¹ беспоштедно их прекоријева: "Није ћесарска држава, ка и Херцеговина да ... бијете и робите, пак... и пјеват(е) како сте кога убили и заробили". Или даље: "Ово ви пишем... да се до те несреће и погибије не допуштите и да зле људе не браните и народ црногорски не губите".

Зашто истрзати Бањане из Херцеговине?. Нема ни за њих изузетака. Све је испреплетано и у контексту се мора истраживати и посматрати.

Тако гледано се може разумјети и упозорење Петра Првог Граховљанина, Рудињанима и Бањанима (крајем маја 1809) да се чувају док су још "изван турског сенчира" (док нијесу у оковима - Ч. Л.).

---

³⁰⁰ Војислав Миљанић погрешно мисли да Петар Први признаје четовање. Напротив, он је огорчени противник хајдучије ма које врсте. Посебно за то опомиње Дробњаке, јер је четовање код њих а не (ни дао Бог) у Бањанима. Чак учи народ да такве не подржава јер су, по њему, они криви за турске зулуме и одмазду. Аутора "еасвјетљавања", очито шире не интересују збивања, па се стога збунује. Обавјештења да будност поистовећује са позивом на устанак. Не упоређује односе у ширем смислу. План Петра Првог за ослобођење Српстав прихвата као реалност, а не као замисао ако стварно "куцне час" и сл. Дакле, црногорски митрополит, као нико други, жели мир на Крајини, али и опрез. Уосталом, он и није издашан у писмима Бањанима. Адресира их Граховљанима, и посредно за Бањане. Обично су именована на граховске попове. да је проглашавао војводе по херцеговини сигурно би њима писао. Мудрији је он него што би га Миљанић желио (или му тако испада) представити, без обзира на хвалорјечје, које му даје. Опекао се владика на Боки, па је и те како прорачунат. Такође се не треба заваравати да је и један владика подржавао четовање. Противник тога био је и владика Данило, иако је организовао истребљење потурица. Једино је недовољно јасно да ли је владика Василије давао подршку упаду Црногораца на спушку територију. О овоме сам детаљније писао у књизи, Митрополит Петар Први Петровић, (Историјски институт Црне Горе, Подгорица, и "Стручна књига", Београд 1991).

³⁰¹ 20. јуна, 1818. године

Зна он да је дошло вријеме "жестокога сенчира и јарма турскога", па им не жели отежати положај. Дробњацима и Пивљанима исте године (у јуну) даје охрабрење да се примиче час "за избавит себе и своје посљедње од тешкога јарма и невоље". Није се упуштао за ослобођење Дробњака и Жупе (који се иначе теренски повезују с Брђанима) ни 1805. кад је Санковски у писму Чарторијеском (својем министру) предвиђао да Митрополит са 800 Црногораца и 200 Дробњака и Жупљана може ослободити ова два племена. А опомињао је све Катунане и друге (посебно Озриниће) 1807. да не плијене по Бањанима и Грахову.

Тачно примјећује Миљанић да се "Лучић свесрдно позива" на "Извјештај Санковског" (мислим да је боље него на "Љетопис" и "предање"), али је тачно и да Миљанић кад (и посредно) цитира Санковског, не познаје (или неће) стварно стање. Ево цитата који он (из часописа а не изворног документа)³⁰² наводи: "При наступанњу руске војске на села Грахово, Бањане и Рудине сви становници једнодушно присајединили су се" итд. Не могу вјеровати да В. Миљанић не зна да се ради о плану који је био почет али не и докрајчен. По тој замисли Црногорци и Руси су требали дејствовати правцем: Дубровник - Требиње - Грахово, гдје би се сусрели с војском из Рисна. Затим би један дио наступио према Оногошту, а други преко Бањана према Грцку. Предвиђени су и правци од Оногошта преко Дробњака, онај преко Васојевића итд. до ослобођења свих Срба, али то овдје није битно. Важно је (и на њихову срећу) да се нијесу подигли ни Бањани ни Рудињани, јер су Руси прије одступили и њихова мала јединица са Клобука повратила. Ето, гријеш ли Санковски или Миљанић који мијеша планове, писма, жеље са практичним потезима и акцијама. Тамо гдје су долазили народ је и устајао, али у Бањане нијесу. У Жупца јесу. Стога су ови и више настрадали. Ко се онда треба чудити, Миљанић или ја? - Јасно је.

---

302 И Санковског и многе друге руске извјештаче могао је користити из збирке докумената, Руско-црногорски односи, (објављена на руском) у издању заједничке црногорско-руске редакције (Подгорица - Москва 1992). Но, можда му то не би одговарало, јер је члан редакције и писац објашњења са црногорске стране био баш његов сабесједник Лучић.

Кад је већ упоран у доказивању требало је да понуди и указе и докаже, тј. изворе за све (али откуд?) и не чупати Бањане изван Херцеговине за тај период. Значи, он показује тенденциозност. Ако није тако, зашто не напада моје радове о Херцеговини (а и тамо је Санковски и руски извори. Из посебних разлога нијесам желио да буду турски). Зар то не личи на неко камуфлирано циљање уваженог племеника, иако Саваут зна какво. Докумената за 19. вијек заиста има довољно о односу на раније доба.

Ни свих седморо Брда се дефинитивно не припојише Црној Гори, а увијек, па и 1818. године били су у повољнијем положају од Грахова, а камоли од Бањана. Према томе, подстицања нијесу што и обавјештавања. Па и обавјести у ова племена (Грахово, Рудине и Бањана) тада иду преко граховског протопопа Стефана Ковачевића. Директних веза с Бањанима Петар Први уопште нема. Они су и у географски најнеповољнијем положају.³⁰³ Оставимо романтичарско намишљање, ако стварну историјску истину желимо. Бањани се једва и великом мудрушћу очувљују да се с Турцима не удруже против других племена, а не да што учине. (О томе бисмо могли доста, зашто не и заједнички, писати). Сулејман-паша Херцеговачки их 1809. опомиње да не дозволе Црногорцима и Граховљанима пролазе преко њихове територије "даље у турску земљу у Херцеговину, ради плијена и другог зулума. Као својим поданицима каже да имају и даље плаћати царски харач "по три гроша и двије паре конак харачијски" и да су обавезни пријавити све чланове "дјецу, мало и велико". Ово их упозорава да се не би варали и плаћали Ибрахим-паши и његовим јарамазима који су у царској немилости. Главом Сулејман-паша Херцеговачки и везир босански тражи да Бањани помогну и ударе на немирне Дробњаке 1817. године. Упознати су са тим и Брђани и Пјешивци, па су спремни напасти Бањане. Стога им и поручују да то чине до јесени (1817). Знали су да ће до тада бити на чисто са Турцима, који су у прољеће поменуте (1817) године са Зулфикар-пашом Ченгићем напали Дробњаке, Жупу и Морачу.

---

303 Војисав Миљанић их је детаљније ограничавао, кад је (према Лубурићу "велики дио "Бањана" дао "Дубровчанима, па чак и моје имање.

И везир Целалудин-паша 1820. креће на Дробњаке да им пресијече покрет ка Србији, па тражи од Бањана (тада и Граховљана) помоћ.

Бањани и касније (у доба Петра II) плаћају чак корјеничким и требињским агама, а 1832. их Турци покушавају и против Грахова. Присиљавају их и да раде на утврђењима код Омудића и Трубјеле.

Залуд се Петар II, 1837. и 1838, хвалио и разматао Али-паши Ризванбеговићу (као и раније Хасан-бегу Ресулбеговићу) да је Грахово преко сто година било црногорско (а тамо већ и кнез Јаков постао бундкџијски војвода), оно ипак, званично, није било ни њихово. Договор је постигнут између Али-паше и Петра 2 (у јесен 1838) да тамо немају право градити ни једини ни други. Грахово се сматра "Независном области црногорском", али мора плаћати царски харач. Уговор је допуњен и прецизиран 28. октобра (9. септембра по новом) 1842. године у Дубровнику. По препоруци кнеза (односно војводе) Јакова (који се обавезао на покорност Турцима), прихваћено је да дођу и бањки кметови, које он (Јаков) предложи, " у Мостар и приступе руци" Али-паше као новог господара Бањана. Међу тих 7 кметова су били кмет Васиљ и кмет Раде.³⁰⁴

Пошто је нешто раније исти везир Али-паша купио Бањане као зијамет од Шеховића из Коријенића и претходне (1842.) године (значи први пут) ишли су код, између осталих, Јаков, Васиљ и Раде са још бањских кметова.³⁰⁵ Међутим, Али-паша (као нови власник

---

304 У том времену се Раде (и према турским изворима) заиста презивао Миљанић, док Васиљ носи званично презиме Мулина, као што су тада носила и данашња братства: Лучићи, Баковићи, Антовићи, Ђурковићи и Глиговићи, који су живјели у Кленку, Драпама, Обљају и Сомини, који су чинили исту родбинску заједницу. Убрзо ће се прозвати по очевима, ђедовима итд. Дакле сви су они мој род - то зна Миљанић.

305 Из турских извора се види да је церемонијал потврђивања муселема био уобичајен. У знак покорности и оданости кмет се мора три пута заклети, понизно клањати и пољубити ноге и руке свога господара, а затим потписати (или прстом потврдити) састављени текст обавеза. Иза тога је обично добијао поклон а и био ослобођен пчаћање пореза. Слједовале су га 3 акче по домаћинству за скупљање, а био је у обавези пратити збивања у кнежини (молити на евентуалне побуне и слично), што су херцеговачки кнезови ређе радили, већ вјештином утицали на смиривање. Уосталом, као и у Србији ("Ту кнезови нису ради кавзи"). Детаљније, Д. дефт. бр. 499, 1,167 в. и 168. в. Арх. Цариграду или Х. Хаджибеговић, Турску документи, Сарајево 1950 (23-50), или: Б. Ђурђевић, Окнезовима под турском управом,

Бањана) их је у вјерне муселеме (кнезове) потврдио тек 1843. године.³⁰⁶ Петар II је, такође, 1842. писао Јакову да су Бањани Алипашини и да и он Јаков и бањски кметови (који је Јаков препоручио) иду и договоре се с везиром.

Дакле, владика није могао отргнути Грахово, или друга (географски погоднија) племена, камоли и помишљати на Бањане међу Гацком, Билећом, Требињем, Клобуком и Оногштом уз утврде у Трубјели. Али, тежио је да им се (као и осталим Херцеговцима) побољша положај. Зар још да их зове на Цетње, па ископа и њих и Бањане од Турака. Њих можда и од Катуњана. Убијали су граховске (комшијске) пребјеге, камоли не кога друго. Не вриједи насједати на подметања било чија. Хвалисавост Црногораца убацала је у музејске ризнице и архиве мистификације, које су (као лажне исправе) заваравала многе.³⁰⁷ Мистифицирању је био склон и велики пјесник (не кажем и велики владалац). Чак је и изворно преправљао, па и пјесме Петра Првог прекрајао и понарођивао: Но, он је за то имао и политичке разлоге. Али, научна експертиза све открије. Постоји за то инструментаријум и методологија. Зна то добро и аутор "расвјетљавања".

Ето, и Граховљани (у бољој прилици) обавезали су се на царски харач "а никакве друго дације и порезе", и то још 1843, некмоли да су Бањани порез носили на Цетње још 1826. године. Богами би ме од срца радовало да су били ва вијек и срећни и слободни и најбоњи.

И. Ч. И, св. 1-2 Београд, 1948. 132-166. или: Руски архивни документи о Црногорцима, крајем 17 и средина 19 в. И. С. Б. АР. СССР 1992.

306 Кад ме већ Миљанић гони да детаљешем, морам му открити да је још један мој (побочни) предак, по имену Сава (Лазо) Јоков (по ђеду Лучић), био предвиђен да иде у Мостар. Међутим, он се није прихватио изговор да би се то могло и другачије схватити с обзиром да је већ био убио два пљачкаша (јајоша) из племена Бјелица. Занимљиво је да му је (знатно касније), а на жалбу Бјеличку, поручио књаз Данило (који се иначе крваво обрачунавао са лупежима) да дође на Цетње ако се жели правдати. Мада, као турски поданик, није био у обавези, ипак је дошао. Кад га је књаз саслушао, и уз то сазнао да је једним метком убио обојицу, дао му је два фишека и рекао: "Ево, па други пут убиј четворицу". Иза тога је давуџијама припретио изгоном из Црне Горе, ако који буде помислио на освету, а њега су Гвађијани (с којима је и дошао) препретили до граховске територије (Август, 1853.)

307 сам сам годинама истражујући оправном систему у Црној Гори (за који пројекат се и плаћам) на то наишао.

Моји су. Али, кад је у питању историјска истина (за сву Херцегоцину, а тиме и за Бањане) оставимо сва намишљења (па и Марка Вујачића, коме су требали бањски гласови.³⁰⁸ Не знам чији требају Воју у бављењу науком). Реалност наше прошлости много је горча. Но, ипак, издржасмо толике вјекове. Не истручисмо се. Разумом све савладасмо. И тиме се можемо поносити мимо друга племена. Траг нам се "по прсту" не казује. А шта има веће? Нијесу у Бањама била вјешала, а била су у неким другим племенима. То и јесте мудрост. Знали су нам и муслимани како ваља поступати. Зар то није за спас народа (и себе) кад се другачије не може? Мање српских глава у Мостару или Травнику, мање о вјешалама, и то је опште бањска па и муселемска (кнежевска) заслуга, и поред тога што су ослобађани пореза и добијали проценат. Морао је неко.

Ако се купују имања од Турака у Мужевицама 1858 (то нико и не оспорава), откуд онда 1826. црногорски правни систем у Бањама? Зар и над Турцима? Разлика је за пуне 32 године и 3 господара Црне Горе, док Турци продадоше, али и додатних 16 док им порез престадоше плаћати. Заборављајући на народну изреку, "уста трубе докуменат говори", Миљанић каже: "Зато и прикупљени новац бањски кнезови, по одлуци народа (ђе је "одкука"? - у машти, Ч. Л.) нијесу однијели у Мостар, већ на Цетње". Не муже, значи, бити ријечи о два пореза, већ о једноме који наводно, "одбијају" предати Турцима. На штету својег текста Војислав Миљанић чак и иронизује: "На Цетиње нијесу пошли ради шетње и харчења новца" итд. Убрзо затим помиње да су "Турци ... непослушне кнезове смјењивали". Е нијесу, Бога ми, "смјењивали", но вјешали и на колац набијали. И многе са њима. То је зли тимарски систем. Да њега није било, не би ни они владали 5 вјекова. Све су знали и откривали. Мудрији су били но се мисли. Стога пропадоше и Зупчани и Дробњаци. По Војиславу Миљанићу (или његовим "научним" напојницама свеједно), ови се буне, па ни порез не плаћају, а Турци мирни. Не чују се чак ни у Мужевицама, а касније (након толико година) и имања продају. Заиста, коме такво

---

³⁰⁸ Чудно, како В. Миљанић није уочио да је дизање руку, наводно "Небу" саставни дио мухамеданског ритуала, а не канонског обреда (како то мистификатор приказује). А ни ријечи се не уклапају, јер немају ничега заједничког са говором владике Петра Првог ("стржева греда у шљемену", поготову "четовање и случно"). Зар треба бити језичар и стилиста па то доказати.

убјеђивање? Какве логике има да се ово племе у таквом окружењу, толико мимо све остале, намеће Црној Гори која га не може заштити од упадничких банди?

И те како су наши Бањани препатили од јајоша катунских, а не од Турака, да би им се приклањали и удварали. Имали су они више поноса (него што мој племеник мисли) да би олако прелазили преко својих (од катунске браће убијених). Ово, ако ћемо оставити надмудривање и вратити се из умишљења (или историјског назирања) у стварност. О томе бисмо обојица имали шта писати. Још се код наших цркава налазе кости без главе које су јајоши однијели. Јајоша, а не Турци. Дакле, Бањани су према Турцима знали мудро, да не гину лудо. И Турци су умјели мудро. 3 акче од домаћинства муселену (кнезу), каткад коња и оружје у знак признања и забиљешке на вјерност. Уз то нијесу имали право залазити у села, па ни чинити залум и напастовање. Знали су Бањани кад се треба јуначити.

А што се тиче сердара, Миљанић то не би требао на било чију потврду. Њих ни у Црној Гори није потврђивао господар (што је допунска потврда за онакву измишљотину). Они су, обично, по добром расуђивању и разборитости, најпризванији људи. Бирају се ради умира у племену, а за такве поступке их ни Турци не ометају.³⁰⁹ Ријеч им је ауторитативна али необавезујућа, ако ни муселемска. Обавезујућа је само кадијина пресуда, ако до ње дође.³¹⁰ Стога је и избјегавана. Тим више што је и материјално било исплативије поравнати се према обичају, који Турци нијесу сметали ако се није косио са њиховим прописима. Но, касније о једној пресуди у Бањима, из које ће бити све јасно о главарима.

Сад о капичибаши (каткад и капиджибаши) субаши (или војводи).³¹¹ То су били пашини пратиоци. И Скендер-бег их је имао.

---

309 Дужност сердара у Црној Гори била је и стављање на чело војске. У Херцеговини је то отпадало с обзиром да је под Турцима.

310 И у Црној Гори је каткад пресуђивао кадија. Нпр. 1637. (30.јула) суди Хусеу б Ахмед сл кади би Караца Даг. Или пресуда мјешовитог суда 1742. на Цетињу, у чијем доношењу учествују Турци.

311 Овако су назвали тај чин у Турској.

Значи, директни послани паши или везира, односно сандџак-бега, и без обавезе да прелазе у мухамеданску вјеру. Али су се за то и крваво доказивали над рајом. Није ми познато да је таквих било у Бањанима, па ни шире у Херцеговини, а у Црној Гори јесте. Зашто заборављати да је Херцеговина стално била у тимарском систему гдје нема мрдања, а Црна Гора филурджијска земља, тј. царски хас, гдје се могла развијати и самоуправа. Тамо се ратује са околним пашама (посебно скардарским), а Херцеговина, и Бањани у њој, би морали са свом царевином.

Сем тога, у Црној Гори су се временом стапали Власи³¹² у племенско друштво. У Херцеговини су и дефтерима били издвојени њихови џемати.³¹³ Те су ови Срби крвно избистренији. Много чега мој племеник заборавља, а посебно да се није лако одржавала веза херцеговачких племена за Цетињем (особито Бањана). Ето, у Мостар се лакше могло. У Цетиње је требало главу у врећу, камоли и турску пару у џепу поред катуњана пронијети. И Граховљане су (као што је речено) убијали и уз толико родбинских веза са Цуцама.³¹⁴ Тамо је већ био бунджијски војвода Јаков, а и он без указа, јер није живио у Црној Гори већ на тзв. међутерену ("Црногорска област Грахово"), за шта се успио нагодити Петар II са Турцима, па је тешко излазио на крај с јајошима. Петар II је, истина, нешто (посредством гвардије) мијењао, али се крвави обрачуни нијесу лако обуздавали ни у међукатунским, а не пограничним теренима.

И, умјесто да Војислав Миљанић остаде на овом (ако и кратком) прихватању истине,³¹⁵ те да се накани тражити изворе (а за 19. вијек их макар има доста), он настави са замагљивањем ствари и

---

312 Турци су само дозвољавали аутономију тамо гдје су већину чинили Власи, те одређивали филурију.

313 Било је строго забрањено за све, а камоли Србе, да под именом Влаха изигравају плаћање пореза, који је за влашке сточаре био у природи (ован о Ђурђеву дану).

314Остало је доста докумената и у вези са тим.

315 "Боље неком рећи искрено него гладати га попритоко", каже албанска народна пословица.

догађања, пливајући по својим (да ли заиста, својим?) умишљајима.³¹⁶ Чак ми приписује "заједљивост", "личне увреде", "злобне намјере" и слично, као да ја браним самониклу теорију а не он. Хвала уваженом племенику. То о њему говори, иако је нијесам, карактерисао њега већ текст, у којем се (како из његове реакције произилали), сам огледа. Свјестан да је себе притијеснио, каже да је за њега "о овом питању било каква дања полемика завршена". Да му вјерујем на ријеч, као и за друге констатације без доказа. Али му не могу вјеровати да има разлога брижити за мој род (и то посредством мистификације и предања), а не зна да се тада 5 братстава у Бањанима назива истим презименом (Мулина), док ја говорим о Херцеговини. То ми личи на језуитизам. Не вјерујем и да не зна да се у науци вреднује темељна расправа, научна методологија, а за све изворна грађа. Но, кад му се не допадају руски извори, у доказивачком процесу, ево му документа са "сред Бањана", који ће га убиједити да је "продавао маглу". Из исправе³¹⁷ се види и да је тамо сасвим друго лице муселем (кнез). Зове се Сава. Тако, ако је помијешао појам "кнез" са појмом "кмет", то је "његова ствар". Текст овог документа (нек провјери) гласи:

"Боже, намјери добри час! На 1832, декебра 1.

"Добро нека се зна на сваком суду и правди, како се поклаше Бањани међу се и паде 9 крви, и све се племе узмути. И ми се Бањани мучисмо да ове крви умиримо собом и никако не могасмо, но призивасмо и замолисмо војдоду Јакова, из Грахова, и попа Саву Булајића и остале праве људе, који ће бити потписати. И састасмо се на сред Бањана и све племе окуписмо и метнусмо 24 права човјека земаљску дудију. И на то свак укабули.

Најпрва зађевица, испроси Мулина ђевојку у Копривице, па дође Мирковић и поведе је испрошену ђевојку. Па дођоше Мулине на Мирковиће да траже своју жену, па се побише. И убише Мирковићи Тетка Томашевића.

---

316 Упитник је прилог мојем саговорнику, који "није измишљао" како и сам наводи.

317 Оригинал у Државном архиву Србије (ДАС) 36. Л. К. 3, 99; Исправе, 176-177.

И ми кметови осудисмо по староме кануну 133 цекина и 2 грша. И тако Мирковић и Томашевић укабулише. И плати Мирковић и узе Томашевић. И алалише се и пољубише и окумише.

А за ђевојку кметовасмо да је нема узет Мулина ни Мирковић, а други нека је узима, даму је просто. Ако ли ово преступи Мирковић али Мулина, ми кметујемо да има дати 133 цекина.

Па истога времена погибе Максим, син попа Креста. И неко рече да га издаде Дука, син Вука Миљанића. И зато убише синови попа Креста истога Дука. Па по томе уби Ђорђе Радов Миљанић уби Андрију, сина попа Креста, за Дуку. И ка се саста земаљска судија, осуди да се закуну Миљанићи како нијесу началници Миљанићи смрти Максимовој. И заклеше се на синовима. Исти поп Кресто и остале Копривце вјероваше. Онда добри људи нађоше по правди да пребију Андрију за Дуку. И тако укабулише и Миљанићи и Копривце, И пољубише се и халалише.

И за Паја, брата попава, кога рекоше да га је убио Јафто, син Радов, и за то и добри људи погодише и пољубише и халалише.

Па, опета, уби Јефто Копривица Чучу Мирковића. И за то људи кметоваше по здраво главу 133 цекина и 2 гроша. И Мирковић кабули. И пољубише се и окумише и халалише се.

Па, опета, уби Симо, син Баја Копривице, уби неоте, по злој среће, Мата Орбовића. И за ту се главу насулише, и погодише, и пољубише, и окумише, и халалише, амин.

Кметови војвода Јаков, поп Сава, Раде Савов, Андрија Симов, Јово Мирков, Мићо Васиљев, Вук попов, Милош попов, Раде Перов, Јошо Божов, Ђетко Јованов, Вукадин Думељин, игуман Теодосије, кнез Сава, Ђуро Стеванов, Ристо Аничин, Мулин Баћов, Стеван Баћов, Јован Васиљев, Пајо Милошев, Михаило Станић, Зеко Пајов, Спасоје Дуров, Перо Миловић, Иван Којов.

А за остале крви које су од давнина међу Бањанима, алити осталије ствари, да не има нико по себе тражити, но коме (је) невоља, нека тражи људима и судом. Ако се икакав нађе Бањаним да учини посебиће, да се има жестокијем кастигат и да му се кућа ископа.

А Мића Мирковића, кога је убио Томо, син Сима Копривице, који се отлучио свога братства, а подписа се да је Мирковић, да га немаду тражити Копрививе никада од Мирковића".³¹⁸

У с лучају да се (не дај Боже) нијесу насудили, био би позван кадија. Е тада би већ била мука. Према томе, Бањани бивају мудрији и од многих црногорских племена, гдје се пријеки па и кадије призивају. Ови разборити. Зову другоплеменике у помоћ (ни дао Бог за сукобе, како би ини Црногорци). Зову их за мир. Тамо су водећи, игуман Теодосије Мишковић и кнез Сава. Ето, "ако лаже коза не лаже рог". Овај документат распршује празне маштарије којима се служио мој сабесједник.

Буде ли потребно, појавиће се турски извори, гдје потврђују појединачне изјаве о вјерности кнезова (муселема) широм Херцеговине, добијани поклони итд. Нијесу, дакле, у питању само Бањани, већ сва Херцеговина. И гдје год су тимари - нико утврдио постојање другог правног система. Стога ће заиста бити славан ко то оповргне. Признаће му славу наука, а не ја, (како приземљује израз мој племеник).

Промашај је и везати се за преписку гувернадура Радоњића. Стога, умјесто одговора о тој "истини", ево цитира из пресуде гувернадуру од 10. октобра 1818. године: "Знамо и ми и сав народ да никада није радио о добру, користи и поштењу народном, но нас вазда продавао. ... ма вазда за своју корист и за одвојит нас од нашега хришћанског цара".³¹⁹

Значи, ни поред све упорности о Петровићима (сем новокомпонованог предања)³²⁰ није расвијетљено ништа више него је Петар Први написао Реџеповићу, тражећи наклоност за Херцеговце, посебно забачке страдалнике.³²¹

---

318 Поред низа докумената, овај је (на овом степену расправе) изгледао најпримјернији.

319 Државни архив Цетиње (ДАЦ) 1818. бр. 2784.

320 У Бањанима има 51 братство, па би се то шире задржало.

321 Граду је сакупљао (прије стотинак година) Петар Миљанић, па је чудно да није мистифицирао. (Објавивао је у "Правнику" још 1892. године).

Овако, не недећи нове изворе да би спасио "научно" недоношче, покушава очинство претурити на летописе и оне који се нијесу ни бавили научним радом. Сувишно је и коментарисати његове ријечи: "Ја нијесам измишљао већ писао што је предање оставило". Али "предање", макар и измишљено, може послужити фељтонисатици, анегдоти, умјетничком покушају друге врсте, а не и доказивању историјске истине.

Само је у коминтерновској логоци могло бити што није било и небити што је било. Ко онда "држи тираде"³²², боље рећи: замлађује? Нека закључи мој племеник.

Заиста је "чојство бранити другога од себе", што каза Марко Миљанов, али, "не треба се ни удварати историји", што нагласи академик Лакић у једној недавној бесједи.

---

322 Мада ми тај француски израз, за наше поднебље, није одговарајући.